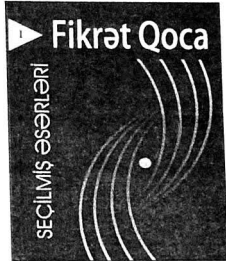

“GÖZƏL DÜNYADI, VALLAH...”

**Fikrət Qocanın
dördcildliyini vərəqləyərkən**

Bu yaxınlarda "Uni Print" nəşriyyatı Fikrət Qocanın "Seçilmiş Əsərləri" nin dördcildliyini nəşr etmişdir . Qeyd edək ki, I və II cildlər 2014-cü ildə, III - IV cildlər isə, 2015-ci ildə tərəfindən çap olunmuşdur. Bu nəşrlər bizə iki əsrin sınağından çıxan, tarixi yaddaşa çevrilən Fikrət Qoca şəxsiyyəti, sənəti haqqında müəyyən fikir yürütmək imkanı yaradır.

Şairin bu vaxta qədər onlarla kitabı çap olunub, əsərləri bir çox dillərə tərcümə edilib, haqqında kitablar, monoqrafiyalar yazılıb. "Seçilmiş Əsərləri" şairin 50 illik yaradıcılıq yolu və bu fonunda XX əsrin 60-cı illərinin əvvəllərində durulma, yeniləşmə dövrünün ab-havasını , bu havanın gətirdiyi qaçğılar, problemlər; tarixin inkişaf mexanizminin "vinticiyi" və "təkərçiyi" kimi unudulmuş, yaddan çıxarılmış insana qayıdış da var, bu qayıdışda "fırlanıb özünü günə verən yer kürəsi"nin sakininə, yaşadığı zamana, ehtat olunduğu təbiətə qarşı həssaslığın artması və planetimizin gələcəyindən narahatlıq da. Beynəlxalq aləmdə cərəyan edən ictimai-siyasi proseslər, müharibələr, xalqımızın 80-ci illərin sonu - 90-cı illərin əvvəllərində inqilab, müstəqillik yaşıantısı; keçid dövrünün çətinlikləri və qazandıqlarımızla bərabər, itirdiyimiz əxlaq-mənəvi dəyərlərimiz, işğal olunmuş torpaqlarımızın ağrı-acısı da Fikrət Qoca poeziyasında əks olunub.

Fikrət Qocanın poeziyası zamanın simasıdır. Burada şairin yaşadığı hər bir dövrün, mərhələnin nəbzi döyünür, zamanın ab-havasını, ruhu, problemləri, qaçğıları boylanır.

Şairin yaradıcılığa başladığı ilk illərdə poeziyanın mövzu-ideyası, istiqaməti, ədəbiyyatın inkişaf meyilləri, prinsipləri yeniləşmiş; zamana, poeziyanın əsas predmeti olan insana baxış prizması dəyişilmiş; sxolastik təsvir üsulu yerini ayanılıya, konkretliyə vermiş, poeziya qəhrəmanına monoton üslubdan sıyrılıb qurtulmaq, fərqlənmək, fərdi lirik "mən" in tanınmasına real imkan yaranmışdı.

Milli ruhda, milli ənənələrin qorunub saxlandığı bir ailədə tərbiyə almış Fikrət Qocaya təhsil illərinin Moskva mühiti, M.Qorki adına Ədəbiyyat İnstitutunda Lev Oşanın, Pospelov, Avtomonov, Sidelnikov kimi tanınmış şair və alimlərdən aldığı dərslər istedadını üzə çıxarmaqda, yaradıcılıq yolunu tapmaqda doğru-düzgün istiqamət verib. F.Qoca yaradıcılığının tez bir zamanda əks-səda doğurması, tanınmış şair və ədəbiyyatşünasların onun yaradıcılığı haqqında vaxtında mülahizə yürütmələri şairə ədəbi qaçğı hissindən də irəli gəlirdi. Təbii ki, o zamanlar "atalar-oğullar" arasındakı əlaqə, mənəvi bağlılıqlar çağdaş günümüzədən fərqlənirdi. Belə ki, o dövrdə nəsillər arasında sıx bağlılıq mənəvi varislik əlaqəsi var idi. Poeziyaya yeni gələn ədəbi qüvvələrin istiqamətlənməsində yaşlı nəsəl önəmli rol oynayırdı. F. Qocaya da bu dövrdə ilk dayaq duran xalq şairi R.Rza olmuşdur. R.Rza 1963-cü ildə "Ümid və arzular" məqaləsində

şair yazan cavanların yaradıcılığını dəyərləndirərək F.Qoca şeirinə də toxunur və onun özəlliklərini qeyd edərək yazırdı: "Fikrət Qocanın şeirlərində məni sevindiren bu şeirlərin əksəriyyətində olan güvətlili yenilik hissidir.ən yaxşı şeirlərində mədəni bir şairin, üreyi sözlə dolu bir insanın nəyə isə məhəbbət, nəyə isə nifrət aşılamaq istəyən bir şairin səsinə eşidirik. ...Fikrət Qocanın şeirlərində xoşbəxt bir səmimiyyət, bir yapışq, bir səadətlə bərabər, yığcam, tutumlu ümumiləşdirmələr də az deyildir".

Onun poeziyası mövzuya baxış prizmasının genişliyi, insana müxtəlif, çeşidli münasibət, bəzən ilk baxışda əlaqəsi olmayan, yalnız assosiativ baxımdan bir- biri ilə bağlanan predmetlər arasında uyurluq tapmaq, avanqard, gözənilməz obrazlar, poetik deyimi ilə R.Rza edəbi məktəbinin ənənəsi üzərində köklənmişdir. Bunlar Fikrət Qocanın yaradıcılığının ilk mərhələlərində daha qabarıq nəzərə çarpan əlamətlər idi. Şairin "Bir nəğməyəm", "Telefonla söhbət", "Azad insanıq", "Xirosima", "Mənim əsrim" şeirlərində bu təsirin izlərini görmək mümkündür.

**Çiyində ulduzlu səma,
İslanmış səkilərdə
Rəngarəng reklamların əksini
Geyirəm ayaqlarıma.
Bürkülü günlərdə sərin
Ağac kölgəsində sərinləyirəm,
elə bil
çimirəm.**

Kimdir Fikrət Qoca? - sualının cavabını şairin hələ o dövrdə yazdığı bir şeirdən almaq mümkündür idi:

**Mən ayaq açib anamın yanından
məzarıma kimi gədən bir yolçuyam.
Atamın məsləkina, anamın laylalarına
qaravulçuyam.
Məni yandırır - yaxan
ən böyük hicrənimin səbəbi
görüşlərimdir.
Böyük, kiçik, yaxşı, pis,
bütün əməllərim,
yolüstü gördüyüm işlərimdir.**

Poeziya dil - üslub, şair fərdiyyətini üzə çıxaran, onun əsl simasını təqdim edən, göstərən hisslər, duyğular, fikirlər toplusudur. Fikrət Qocanın da yaradıcılığında diqqət çəkən məqamlardan biri məhz bu poeziyada şair şəxsiyyətini göstərmək, təqdim etmək bacarığıdır. Şair - Vətəndaş -- bu iki məfhum Fikrət Qoca obrazının bir-birini tamamlamasıdır.

**Bir nəğməyəm,
Sözlərim bütün gözəlliklərdir -
Onların adını düzün yan-yana,
Mən bir nəğməyəm,
Bütün gözəlliklərə parçalamb
Səpilmişəm
Cahanal.**

Fikrət Qoca üçün ən doğma məfhumlardan biri də azadlıqdır! Azadlıq hər bir şairin yaradıcılığında müxtəlif assosiasiyalar doğurub. Əslində, 1990 - cı illər -- bizi müstəqilliyə aparan yolun, azadlığın başlanğıcı da neçə onilliklər qabaq şairlərimizin poetik dünyasında doğulub, boy alıb, müstəqilliyə qədəri böyük bir zaman, məsafə qət edib. Lakin mövzuya baxış, bədii dərk Bəxtiyar Vahabzadə, Xəlil Rza Ulutürk, Fikrət Qoca, Vəqif Səmədoğlu və başqalarının poeziyasında tam fərqli biçimdə əyanlaşıb. Xəlil Rza Ulutürkün bədii üslubunda azadlıq yüksək pafosla, qəzəb və heyecan hissi ilə, siyasi kəskinliklə, ruhi-psixoloji tələbat kimi

**Azadlığı istəmirəm zərrə - zərrə, qram - qram,
Qolumdakı zəncirləri qıram gerek,
Qıram,**

**Qıram!
Azadlığı istəmirəm bir həb kimi, dərman kimi,
İstəyirəm səma kimi!Günəş kimi!
Cahan kimi**

- misralarında üzə çıxırdısa, Vəqif Səmədoğluda bir ağrı, nisgill, kədər, göynərti kimi gerçəkləşirdi.

**Sən mənim
doğma anamсан, Azadlıq,
mən sənin
yad qapısında böyümüş, balan...**

**Sən sən ümidimin qaldırdığı
Ağ bayraqsan, Azadlıq,
mən səni
yelledən külək...**

Fikrət Qoca üslubunda isə, azadlıq məfhumun semantik tutumundan daha çox, problemin ilkin olaraq insan amilindən başlanğıcı, bəşəriyyəti diqqət doğururdu:

**Başının üstündə səma,
ayağının altında torpaq,
İnsan, yaşaya bilmirsənsə, öl**

Bəzən azadlıq nisbi anlayışa çevrilir, azadlıq sufi-təssəvvüfi baxışda ruhun bədəndəki halı ilə birləşir, "insanın ruhu azad olmur, öz ruh heyətində" qənaəti, daxili suallarla düşündürürü, dərin fəlsəfi məzmun kəsb edir.

Boğulmuş azadlıq, əsrin insanının faciəsi, milli kədər şairin "Qaragül derili quzu" şeirində də maraqlı assosiasiyalar yaradıb.

**Qaragül derili quzu,
Təbiətin qəşəng qızı.
Elə ki, sən
Bu dünyaya gəlirsən
Çoban başının üstünü kəsir
əli bıçaqlı,
O da özünü bilir haqlı.**

Çobanın bıçağı altında "bir dünya gözəlliyi həsrət" qalan gün görməmiş qaragül derili quzu simvollaşır - göz açmaşır, arzulanan gerçəkləşdirməmiş, azad həyatın olduğunu dərk etməmiş, azadlığından qoparılmış xalqın, millətin, insanın faciəsinə çevrilir.

**...heyhat!
Bilmədin dəğ var, dəre var,
Min cür mənzərə var....
Görmədin ömrün enişini, yoxuşunu,
uzaqını, yaxınını.
Bilmədin, dərinə kimse çiyində daşıyacaq.**

Bu məqamda Fikrət Qoca üslubu üçün xarakterik olan bir cəhət də qeyd etmək istərdim. Şair ən ağırlı, kədərli məqamları əks etdirərək, ən faciə anlarında belə, sakit axarını, təmkinini qoruyub saxlayır, əsib-coşmur. Bu cür ifadə tərzii şeirdəki daxili drammatizmi daha qabarıq verir.

**Bulud gördüm Astarada,
bir sərhədsiz bulud idi.
Baxdım ona, düşdüüm oda
yağışını ələyirdi
O taya da, bu taya da.**

**Günəş gördüm Astarada,
İki yere bölünmədi.
Nə sərhədi, nə də sərhəd
Saydı günəş.**

**İşığını o taya da,
Bu taya da yaydı güneş.**

Fikret Qoca həm də ovaq şairidir. Bu poemiyada şairin gözəlik düşüncələrini, gözəl heyat arzularını heç bir qüvvə, xoşagəlməz meqam təlx edə bilmir. Bu gözəlliklə o, "torpağın qoynunda toxum cücərdir", "soyuq bir baxışda ümid yandırır", "ürekdə buzı eridir", "daş üstündə çiçək bitirir". İnsanlara hədsiz sevgi, mehribanlıq göstərən, cahanda gözəli yalnız gözəllik axtaran şairin lirik "məni" ağınsını da, yuxusuz gecələrini də gözəllikdə eridə bilir. Dünyasını dəyişməyi, başqa dünyaya köçməyi şair görün necə gözəl ifadə edib. Bu son deyil, yeni həyatın başlanğıcıdır.

**Bir gün mən gecədən - gecəyə keçsəm
dünyadan köçsəm
Güneş nəğməsinə yenə calacaa.**

Fikret Qoca poeziyasında insan amili xüsuslə güclüdür. Maraqlı cəhət odur ki, insana baxış fəlsəfəsi şairin həyata baxışını, mənəvi - əxlaq kamilliyini, insana verilən dəyəri və bütövlükdə insanlığın mahiyyətini əks etdirir. Şairin dünyaya səyahət silsiləsindən "Afrikanın gecələri" adlı bir şeiri var. O burada gecənin zahiri obrazını təsvir etmir, onun gözəlliyini və yaxud əksinə, müdhişliyini göstərir.

Qara rəngin doğurduğu assosiasiyalarla gecənin fonunda Afrikalı insanın bədi obrazını yaradır, bu qitədə yaşayan qara derili insanın faciəsini ümumiləşdirir.

**Afrikanın zülmət,
qara gecələri
hopub insanların dərisinə,
gözələrinin qarasına...
Elə gözler var,
Gecələrdən ulduzlar da
qopub qalıb.
Elə gözler var,
zülmatında itmək olar.
Elə qara gözler var ki,
işığında yol getmək olar.**

F.Qoca yaradıcılığında təbiətin gecə meqamının maraqlı, bənzərsiz təsvirləri kifayət qədərdir. "Ay işığında lümlüt soyunub gəcə", "Meh qara bir pişik kimi, gecənin ayağı altında yatıb", "ulduzlarla mıxlanıb göyə bir topa bulud" və s.

Fikret Qoca Azərbaycan şeirinin bütün vəznlərində – hecada da, sərbəstdə də, əruzda da kifayət qədər gözəl şeirlər yazıb. Məsələn, klassik şeirin əsas vəznə olan əruza sadəlik, özünəməxsus ritm çəmkliyi götürməyə çalışıb.

Xalq yaradıcılığının forma və bədi xüsusiyyətlərindən bəhrələnən şairin poeziyasında danışıq tərzinə uyğun söz və ifadələrə, bayatılardakı dərin və yığcam məna effekti verən tutumlu misralara da rast gəlmək mümkündür. Bu xüsusda şairin ənənəvi geraylı formasında yazılmış "Gedir", "Günüm", "A dünya", "Keçdi getdi" və onlarla beş şeirlərini misal çəkmək olar. Çox zaman janrın tələblərindən kənara çıxaraq, bəzən bölgü sistemini dağdır, bəzən dörd misralıq şeirə yeni misra artırır, bəzən isə geraylı formasının bölgüsünü, ritmini, ahəngini üç misrada saxlasa da, sonuncu misranı yeddiliklə verir. Bu cəhətdən şairin "Günüm" şeiri maraqlı nümunələrdəndir.

**Qarı külək bulud sağır,
Baxışına yağış yağır.
Güneş güllür, bic-bic baxır,
günlü, yağışlı günüm.**

**Ömrümdə var bir nəzi var,
Ürəyi od, baxışı yağır.
Məni oda, buza salan,
baharlı, qışığı günüm və s...**

Göründüyü kimi, səkkizliklə yazılmış əvvəlki üç misradakı 4+4 bölgüsü sonuncu misrada "pozulmuş", janrın tələblərindən kənara çıxaraq yeddiliklə –5+2 şəklində verilmişdir. Digər bir maraqlı meqam isə ifadə tərzli ilə bağlıdır ki, buna da F.Qocanın

bir çox şeirlərində təsadüf olunur; qərarq təzad, antonim sözlərin və yaxud eyni sözün müxtəlif variantlarda işlədilməsi ovaq, əhval-ruhiyyə müxtəlifliyi yaradır.

Onun üslubunda "kədar dolu gözümdə şam yandırır arzular", "sahilə yixilir yorğun dalğalar", "söyüd budağından sallanır bahar", "yollar fikrim kimi qarma-qarışiq", "saatda damcı - damcı eriyir vaxt", "divarda zamanın döyünən nəbzi", "məhəng kütəbəyə bənəyir yer kürresə", "tale qoyun kimi bizi güddürdü" kimi yeni, orijinal obrazlar, ifadələr, poetik deyimlər istənilən qədərdir, yetərlincədir.

Şair ağınsını da, dardını də etayindən möhkəm yapışdığı ümüdlə ovundura bilir. Bu, hədsiz həyatsevərlikdən, həyata bağlılıqdan irəliləyir. Ümid işıqdır, ümid həyatdır, ümid son deyil, başlanğıcıdır. Ona görədir ki, ürəyinin ağrısına yuxudan aylan şair ürəyi ilə çox rahat və müdrikcasına söhbət edir. Ağrının səbəbləri məlum olar. Sonda:

**Vallah, mən ölməklə
düzələnlə deyil heyət.
Gəl sənə bir həb verim,
üstündən də ümid
at, yat.**

İnsanı yaşadan ümiddir. Bəlkə də, hər bir zaman hər şeyin yaxşı olacağına inam bəsləyən insanın özünə yaxın bilməyə can atdığı Allahın adıdır bu – ümid.

Fikret Qoca poeziyası başdan - başa inamdan, işıqdan, ümüddən doğulmuş poeziyadır. Nikbinlik, heyət eşqi, sevgi adına insan deyilən məxluqun ən ali meqamı kimi dəyərləndirilir.

**Hər səhər
bir ümid oyadır məni yuxudan,
Bir vərdis
aparır məni işə.
Bir inam
yaşadır məni bütün günü...
Yixil yat!
Yenə səhər oyadır məni
ümid, inam,
başlayır heyət!**

Şeirin, Sözün bəlkə də ən böyük gücü elə budur; insani yaşamağa səsləyir.

Şair insan kimi yaşamağın düsturunu da verir. Həyata bəxş olunan nemətlərdən sevgilə bəhrələnmək, ətrafa qaşığı, sevgi, nevaşığı, mehribanlıq, xeyirxahlıqla yanaşmaq, ən adi bir anda, meqamda da gözəlliyi görüb dəyərləndirmək, yaxşı işlər, əməllər görmək və s. insan üçün həyatda yaşamağın və yaşatmağın proqramıdır.

**Sən bir büllür suya bax,
Qara, canlı torpağa,
Mavi, təmiz göyə bax.
Min-min aydın gözələ,
Nur ələnən üzələ,
Vüqarlı ellərə bax.
İnsan kimi yaşasaq
Yaşamalı dünyadı,
Gözəl dünyadı, vallah!**

Min beş yüzillik Azərbaycan şeirinin yeni minillikdə, yeni yüzillikdə yeri, mövqeyi, çəkisi ilə bağlı - bir - birini inkar edən, bir - birini təkrar edən yanaşmalar bəzən insanı bədbinliyə çəksə də, əksər hallarda şeirin duru, təmiz nəfəsi "kədar dolu gözələrdə şam yandırır arzular" müqayisəsini yada salır. XX əsr azman poeziyamızın istedadlı nümayəndələrindən biri, müasir şeirimizin müdrik ağsaqqallarından olan Fikret Qocanın "Seçilmiş Əsərləri"nin dördcildliyində oxucunu sırayətəndirən həm də budur: "İnsan kimi yaşamaq" çağırışıdır. İşıqla, sevincilə könül almaq istəyən, "qəzəb söndürən, kin əridən" Fikret Qocanın poeziyası həyatın gözəlliklərinə parçalanıb dünyamıza səpələnib. Nəgme kimi.